



Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
СПИСАНИЕ

Брой 2, 2016

ТЕОРИЯ НА ВЪЗПИТАНИЕТО И ДИДАКТИКА

ИДЕЕН ВАРИАНТ НА МОДЕЛ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА
МУЛТИКУЛТУРНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

Мария Алексиева

CONCEPTUAL OPTION OF THE MODEL FOR
CONSTRUCTION OF MULTICULTURAL EDUCATION
ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL

Mariya Aleksieva

Abstract: The preliminary version of the model to build a multicultural educational environment represents a kind of technological option for working with children from different ethnic backgrounds. Its structure includes several mandatory components, which are probated in practice. They have a resistance to the effects, related to the educational environment's organization, in terms of multiculturalism and pedagogical interactions at various levels.

Key words: intercultural education, multicultural educational environment, initial stage of training, a model for the formation of a multicultural educational environment

Принципът за осигуряване на равен достъп до качествено образование за всички деца е основополагащ за интеркултурното образование и е съобразен с различната степен на социална интегра-

ция на отделните етнически малцинства (Алексиева 2013а). Тъй като в българското училище съвместно съжителстват различни етнически и религиозни групи, неговото съобразяване е актуално и много важно. Учениците от различен етнически произход са заедно в клас, където учат, играят, творят, постигат лични и общи цели. Училището им осигурява равен достъп до качествено образование, мотивира ги за постигане на добри учебни резултати. Децата и техните семейства идват в класната стая с определена култура, която „...е набор от правила, които управляват техния свят, организират техните психически и социални взаимодействия и формират тяхното разбиране и възприемане на поведение и цели“ (Алексиева 2013б). Културата на детето и семейството е основа, върху която се развиват неговите способности.

Макар и етнокултурните различия и межкултурните взаимодействия винаги да са били в центъра на научния интерес в областта на антропологията, социологията, психологията и педагогиката, все още социалната практика в мултиетническите общества предоставя доказателства за неразбиране и недооценяване на етническите различия. Неразбирането води до игнориране или неправилно интерпретиране на проблемите на отделните малцинствени общности. Най-често етнокултурните различия на представители на доминирани общности се възприемат по-скоро като дефицит и бариера пред успешното функциониране и интегриране. Значителна част от децата с различен от доминиращия етнокултурен произход изпитват понякога трудности и претърпяват неуспех по време на училищното си обучение. Директно и индиректно въздействие в този процес оказват: степента на готовност и мотивация за училищно обучение, процесите на училищна социализация, взаимоотношенията с връстниците, съдържанието на образованието и др. (Алексиева, 2008).

Предлаганият идеен вариант на модел за изграждане на мултикултурна образователна среда цели обединяване на субективните усилията на участващите във формиращия процес за по-задълбочено осмисляне на резултатите от направено пилотно изследване с помощта на специално конструирана изследователска методика. Съобразен е с някои основни съвременни характеристики и изисквания на социалните ситуации и тяхната динамика, с променените възрастови и

други диференцирани своеобразия на децата-ученици, с новите моменти в професионалния труд на учителите.

Този вариант на модел за изграждане на мултикултурна образователна среда е *частично апробиран* в различни региони на страната в периода 2008 – 2014 година. В апробацията участват ръководни и педагогически екипи учителите от училища, в които се обучават деца от различен етнически произход.

В основата на идейния вариант на модела стои разбирането, че е възможно създаване на загрижена общност, чието единство на ценности, образователни цели, действия и взаимодействия създава нагласи във всяко дете за постигане на успех в учебно-възпитателния процес в мултикултурна среда. Допуска се, че свързването на конкретните действия от всяка дейност с ценностите на общността може да се окаже ефективна прагматична стъпка за модернизиране на училищната политика в областта на интеркултурното образование.

Както е известно, в училищната институция основните елементи, които изграждат интеграционния процес, са възрастните: училищно ръководство; екипът от учители; административен и помощен персонал; родители; представители на други държавни институции, социални партньори и НПО, които имат отношение към процеса на образователна интеграция. Всеки възрастен оказва влияние върху интеркултурното развитие на деца от различен етнически произход.

Чрез създаването и реализирането на идеята за изграждане на модел на мултикултурна образователна среда се търсят отговори на следните въпроси:

– как бихме могли да преодолеем бариерите, които пречат на училищните и педагогическите екипи да споделят идеи и практики, свързани с образователната интеграция (най-вече на ромските деца) с други екипи и представители на други институции?

– по какъв начин училищната институция и педагозите могат да работят заедно със специалисти от други институции и да допринасят за развитието на загрижена общност?

– как може да се отключи и развие синергията, която притежават в себе си учители, директори, деца и родители, експерти на различни нива?

– дали е възможно приемането на идеята за изграждане на мултикултурна среда и осмислянето на личните отговорности към

действията в нея да се разграничи от общите и неясни предписания и указания, налагани „отгоре“ на работещите в училище?

Идейният вариант на модела за изграждане на мултикултурна образователна среда има своите общи допирателни точки с критериите за наличие на добре работеща загрижена общност. Като се основаваме на изследванията на Дж. Долитъл, приемаме за много съществени седемте критерия, на които *Загрижената общност* е необходимо да отговаря, а именно: 1) споделяне на обща мисия, визия, глобална цел и ценности, но постигани по различни начини; 2) високи, но реалистични очаквания; 3) приемането на участниците като колегиална общност от професионалисти; 4) необходимост от индивидуална и обща рефлексия от свършеното; 5) споделяне на проблемни въпроси и добри практики; 6) разработване и прилагане на краткосрочни, средносрочни и дългосрочни стратегии за планиране и реализиране на цели и задачи; 7) отбелязване на постигнати резултати и успехи.” (Долитъл, 2008).

Самият идеен вариант на модела за изграждане на работеща мултикултурна образователна среда е изграден от четири задължителни компонента: 1) проучване на нуждите, 2) организиране на квалификационни обучения за учителите според регистрираните нужди, 3) изграждане на мултикултурна образователна среда и 4) включване на семейството.

Проучване на нуждите. Този компонент е задължителен и е свързан със задълбочен анализ на средата за учене в съответната образователна институция, прилагане на индивидуален подход от учителите в хода на педагогическите взаимодействия, ниво на социална адаптация, партньорство със семействата на учениците, които се обучават в съответното училище, степен и параметри на сътрудничеството с държавни, социални институции и неправителствени организации, с които училището си партнира.

Проучването на нуждите се реализира чрез специално разработен изследователски инструментариум, структуриран в няколко информационни ядра и предназначен за широко използване (сред експерти в общинска администрация, в регионални инспекторати по образование, директори на училища и учители в училища). Посредством събраната информация се изграждат, планират и реализират останалите компоненти на модела.

Организиране на квалификационни обучения за учителите според регистрираните нужди. Вторият структурен компонент е свързан с подготовката на педагогическите специалисти за работа с деца от различен етнически произход. Проблемът с професионалната квалификация на педагогическите кадри е особено актуален, защото възникването на новости, особено в сферата на технологиите, е не само интензивно и динамично, а и пораждащо много противоречия. Специфичното за професията на учителя е, че тя е много-обхватна и интегративна, вътрешно се диференцира според етапите на обучение (всеки от тях се отнася за различна ученикова възраст, със собствени своеобразия, особености и проявления) и има адаптивен и творчески характер (Алексиева, 2007).

Опитът на страните с развита пазарна икономика показва, че главните фактори за ефективността на националното стопанство, регионите и организациите са свързани с управлението на човешките ресурси. И основното в това управление е издигане на равнището на образованието и професионалната квалификация. Нейното качество на практика се превръща в приоритетно направление, чрез което се постига висока ефективност както на икономическите, така и на социалните системи.

От направените проучвания сред директори на училища и педагогически екипи, които работят в мултикултурна образователна среда, става ясно, че над 70% от педагогическите специалисти се нуждаят от обучения, свързани със спецификата в планирането и организацията на педагогическите взаимодействия с учениците от различен етнически произход, с индивидуализацията на педагогическите взаимодействия, с организацията на средата за учене и др.

От представеното изследване бе установено, че основните форми на обучение, към които педагогическите екипи в училищата, работещи в мултикултурна среда имат предпочитания, са: 1) тренинги – 86%, 2) семинари – 36%, 3) обмяна на опит – 29%, 4) лекции – 22%, 5) кръгли маси – 17%.

Очакването ни за най-висока предпочитаемост към тренинговите форми на обучение бе потвърдено от най-високия относителен дял, установен чрез посочванията на изследваните. Това се дължи на факта, че тази форма е ориентирана най-вече към обучение на

възрастни и в хода на обучението се използва т.нар. активно учене, наричано още конструктивно учене, което включва изследване и работа с материали и идеи. Този дейностен и практически ориентиран подход към ученето е резултатен и води до: 1) по-добро запаметяване на информацията; 2) нарастване на способността за решаване на проблеми; 3) формиране на положително отношение към процеса на обучение; 4) изграждане на по-силна мотивация за учене.

Активното учене способства за развитие на умения за критическо мислене, необходими при анализа и оценяването на информация и идеи. То насърчава хората да участват в различни дейности и задържа вниманието им върху изпълнението и представянето на крайния “продукт”. За да се постигне ефектът на наученото по време на тренингово обучение и да бъде „пренесен“ и адаптиран към работата с учениците в класната стая, е необходимо педагогът да промени начините за представяне на информацията чрез набор от специфични методи, които да провокират познавателните интереси на учениците към съдържателни дискусии и практически дейности.

Обобщените резултати от проучване на нуждите на педагогическите специалисти от допълнителна квалификация в областта на интеркултурното образование и опитът от организирани в продължение на повече от 10 години квалификационни форми за учители, работещи в мултикултурна среда, ни дават основание да изведем следните квалификационни области: 1) организация на мултикултурна социално-педагогическа среда; 2) приложение на интерактивни методи в мултикултурна образователна среда; 3) възпитаване в толерантност; 4) критическо мислене и активно слушане; 5) работа с деца билингви; 6) общуване и техники за активно слушане; 7) включване на семейството; 8) включването на семейството и модела на отвореното към общността училище; 9) преодоляване на предразсъдъците; 10) внедряване на информационни технологии в обучението, провеждано в мултикултурна образователна среда.

Въз основа на конкретните нужди на учителите, които работят в мултикултурна образователна среда, се структурират модулни програми за обучение и се разработват образователни модули за конкретно училище или училища със сходни нужди от квалификация.

Модулната програма за всяка квалификационна област задължително съдържа две взаимосвързани информационни цялости:

Теоретично-методическа, която съдържа теоретични „модели“ на основните теми, които се разглеждат по време на обучението и методически указания за работа на учителя при организиране на педагогическите взаимодействия с учениците от различен мултиетнически произход.

Практико-приложна цялост, в която са разписани конкретни дейности и упражнения за работа в малки групи (наименование на дейността, цел, необходими материали, които обезпечават изпълнението на дейността, описание на самата дейност като технология на изпълнението, време, необходимо за изпълнение и насоки за обобщение на работата) (Алексиева, Митева, 2016).

Двете части са представени в единство, допълват се взаимно, като по този начин се създават възможности:

– за учителя: да „демонстрира“ в хода на обучението баланса между теория и практика; да използва практико-приложни дейности в зависимост от състава, компетенциите, темпа на работа и нагласите на участниците в обучението; да осъществява обратна връзка, като по този начин може да проявява гъвкавост при провеждането на обучението.

– за обучаемите: да се адаптират към изучаваната проблематика; да придобият теоретични и практико-приложни компетентности (Алексиева, Митева 2016).

Съдържанието на модулната програма се представя в няколко структурни компонента, като най-важният от тях е свързан с представяне на основните теми, по които се разработва съответният образователен модул.

За всяка от основните теми са конкретизирани целите и методите на обучение, учебно-техническите средства и материалите, които са необходими за реализиране на обучението.

Предлаганите теоретични модели отразяват динамиката на общественото развитие и дават възможности за актуализиране, разширяване, надграждане и преосмисляне на личния опит и творчески потенциал на участниците.

Практико-приложните дейности са адаптивни към педагогическата практика на участниците, като след всяка от тях се търси

приложимост в реална педагогическа ситуация – в работата с учениците, с родителите, със социалните партньори и т.н. (Алексиева, Митева 2016).

Учебното съдържание, включено в модулната програма, се подготвя в съответен образователен модул с презентационен материал по всяка тема и материали за практическо приложение (тестове, схеми-опори, подходящи текстове за работа с учениците от различен мултиетнически произход, задачи за самостоятелна работа, снимков материал, видеоматериали и др.). През последните пет години поради популярността на формите за електронно обучение се разработят електронни курсове, които дават възможност на обучаваните да имат достъп до различни ресурси – теоретични модели, практически дейности, видеофилми, мултимедийни презентации и педагогически примери от практиката на учители, които работят в условия на мултикултурност.

Самите квалификационни форми като продължителност и хорариум се определят в резултат на предварителното проучване на нуждите и с решение на педагогическия екип на съответната образователна институция.

Изграждане на мултикултурна образователна среда. Третият компонент на идейния вариант на модела за изграждане на мултикултурна образователна среда е вътрешно диференциран в две направления.

Дизайн на средата. Макар и в различна степен във всяко училище има създадена социално-педагогическа среда за учене и подготовка на децата за училище. Според екипите, отговорили на този въпрос, средата е организирана и ориентирана към това:

- да стимулира развитието на всяко дете;
- да създава условия за изграждане на отношения на уважение и толерантност между децата;
- да съответства на детската индивидуалност така, че всеки ученик да намира нещо, което да съответства на неговия стил на учене, на модела и ритъма на растежа му.

Елементи на средата. Що се отнася до средата за учене в мултикултурна класна стая, защитаваме тезата, че тя е не обикновено пространство, където трябва да съжителстват и работят хора с раз-

лична опитност и различен тип култура. Съобразно съвременната гледна точка към образованието, това е образователно пространство, където се създава положителна нагласа към различните култури, доминира атмосфера на уважение и доверие и се прилагат подходи, които признават и отчитат спецификата на разнообразието. Като обобщен пример за наличие на елементи на добре организирана образователна мултикултурна среда можем да посочим:

- дидактически материали и игри, книги, схеми-опори, които отговарят на възрастовите и индивидуални особености на децата в занималнята/класната стая;

- средата е „изписана” така, че децата могат и неформално да се ограмотяват;

- учебни центрове (наука, четене, писане, математика, изкуства и други) са места за допълнителна информация;

- специално обособени пространства в коридорите с допълнително осветление, които да позволяват равнопоставеност при взаимодействие;

- съоръжения за деца със СОП (специални стълби; специални пространства в занималнята и коридорите, подходящо осветление), които да позволяват равнопоставеност при взаимодействие;

- място за утринна среща.

Включване на семейството. Последният, но не по важност, четвърти компонент е свързан с проблема за включването на родителите на децата със различен мултиетнически произход в работата на образователната институция.

Взаимодействието между училището и семейството е процес на реализация на връзки и отношения, процес на формиране на нагласи между обществената институция (Училище) и социалната институция (семейство).

Взаимодействието между училището и семейството като социални и образователно-възпитателни институции може да се разглежда като *социално-педагогическо явление и като такова отразява процеса на взаимно влияние на субектите един спрямо друг друг, взаимно обогатяване и развитие и води до формиране на нагласи – положителни или отрицателни и произтичащи от тях поведенчески тактики* (Алексиева, 2006).

Най-важните характеристики на това взаимодействие са целенасочените връзки между всички участници, тяхната взаимна отговорност, влияние и обусловеност, пораждащи цялостност.

Като социално-педагогически тип, тези взаимодействия се подчиняват на своеобразията и промените в широкия план на нашето общество. Волно или неосъзнато, те търсят детето и неговото образование в сегашна и бъдеща България. В този смисъл са характерът на изискванията към учителите, претенциите към състоянието и подготвеността на децата, поведението на учителя към класа и към всяко дете поотделно, професионално-специализираната му подготвеност и т.н. (Алексиева, 2006).

Средата играе значителна роля за развитието на детето, а семейството е най-важната част от тази среда. Неговата роля е изключително важна за качествено развитие, възпитанието и обучението на детето.

Наученото в училище може да се затвърди с помощта на родителите. Учителят може по-лесно да постигне образователните и възпитателните цели на обучението, когато има подкрепата на родителите. Тяхното активно участие в учебния процес осигурява по-здрава и продуктивна връзка между училището и семейната среда. По този начин образователната институция придобива по-голям обществен авторитет.

Изследвания, свързани с влиянието на сътрудничеството между училището и семейството, дават основания за установяване на безспорната полза от подобен вид сътрудничество.

Ползи за детето. Благодарение на тясното взаимодействие между училище и семейство децата:

- проявяват и поддържат положително отношение към училището;
- научават се да четат по-добре;
- подготвят по-добре домашните си;
- намират повече сходства между семейната и училищната среда.

Децата, чиито семейства са в тясно сътрудничество с училището и които получават помощ от родителите си в учебната подготовка, постигат по-високи резултати в процеса на обучение.

Ползи за родителите. Установено е, че родителите:

- получават информация и помощ за това, как могат да подпомогнат учителите за развитието на децата си;
- научават повече за учебната дейност, познавателния процес, педагогическите взаимодействия в училище;
- подкрепят много повече децата си в учебния процес;
- придобиват по-голяма увереност, че могат да са в помощ на своите деца;
- разбират, че учителите полагат много усилия в обучението на децата им, поради факта, че се налага да адаптират учебното съдържание спрямо познавателното развитие на децата и темпа на усвояване на учебното съдържание.

Ползи за учителите и училището. Установено е, че учителите:

- разширяват възможностите за получаване на помощ и подкрепа от родителите за успешно разрешаване на възникнали проблеми;
- ориентират се към самоусъвършенстване и проявяват старание за непрекъснато повишаване на своята отговорност към педагогическата работа;
- по-задълбочено опознават семейството и получават необходимата им информация за социалната среда на своите ученици.

В компонента *Включване на семейството* са обособени три аспекта на съвместната работа с родителите:

- подходи и форми за работа с родителите в мултикултурна среда;
- разработване на комуникационна стратегия за работа с родителите;
- сключване на харта за сътрудничество с родителите.

Всеки от посочените аспекти има своите своеобразия и специфика, свързани с географския район, в който се намира училището, състава на педагогическия екип, степента на вече установените взаимоотношения между училището и родителите, нагласите на учители и родители за взаимодействия и взаимоотношения помежду им.

Взаимодействието между семейството и училището е начин да се представи съотношението между отговорността на възрастните спрямо децата, в резултат на което се прави съгласуване за най-добър вариант като индивидуализирано взаимодействие с подрастващите.

Подходите и формите за работа с родителите в мулти-културна среда произтичат от уникалността на всяко дете по отношение на култура, традиции, семейство, среда, темперамент, характер, потребности, интереси и т. н. Тези фактори сами по себе си са динамични и променливи в различни периоди на детското развитие.

В живота на децата има периоди, през които те подражават и силно се влияят на възрастните. Дори в определена степен са зависими от тях (например в периода на предучилищната възраст). В други периоди (в края на началния училищен период) се засилва влиянието на връстниците. Тогава те „заявяват” своята самостоятелност и съпротивление срещу всичко, което им „пречи”, изолират се, дори при определени условия се увличат по дейности, които пряко застрашават живота и здравето им (Алексиева 2006).

Учителят е необходимо да поддържа тясна връзка със семейството, като се съобразява със специфичните особености на семейната общност.

В България живеят хора с различен етнически произход, което предполага различно етническо и религиозно самосъзнание, различна култура и традиции, различни обществени нагласи и ценности. В съвременните условия на демократизиране на човешките отношения е необходимо да се преодолеят натрупаните стереотипи по отношение на търпимост, враждебност и непоносимост към хората от други култури, защото според чл. 1 от Всеобщата декларация за правата на човека *„Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си в дух на братство.”*

Съответно равните права обуславят равни отговорности и равен шанс по пътя на индивидуалното развитие. С особена сила това се отнася за образованието и социалната интеграция на етническите малцинства в България. Образованието придобива особено важна за бъдещата им личностна позиция и трудова реализация. Образованието е пряко свързано с културата. В тази връзка подходите и формите за сътрудничество с родители на деца от различен етнически произход се разглеждат в контекста на културата.

Първият аспект при избор на подходи и форми на сътрудничество е свързан с различието. Цененето на различието означава

да се виждат и уважават достойнствата на детето и културата на неговите родители. Училището укрепва своето влияние, когато приема, че хората, които обслужва са различни и правят различен избор въз основа на своята култура. Въпреки, че семействата имат общи основни нужди, съществуват различия в начина, по който хората с различни култури реагират, за да посрещнат тези нужди. Тези различия са толкова важни, колкото и приликите. Трябва да се гледа на различията като на нещо положително и ценно. Когато се ценят различията, това означава признаване на културни различия и осъзнаване как тези различия, т.е., че влияят върху процеса на подпомагане (Алексиева, 2016).

Вторият аспект по отношение на подходи и форми на сътрудничество е свързан с разбиране на ролята, която културата играе в живота на човека. Много хора никога не си признават как всекидневното им поведение и отношение се формира от собствените им културни ценности и се затвърждава от семейството, приятелите и социалните институции. За да предоставят деликатна и компетентна грижа за децата и техните семейства, които принадлежат към култури, различни то техните, учителите трябва:

– да познават собствените си културни ценности и убеждения и да са наясно с начина, по който те влияят върху отношенията и поведението им;

– да разбират културните ценности убеждения на децата/учениците и семействата им и начина, по който те влияят върху отношението и поведението им (Алексиева, 2016).

Третият аспект е ориентиран към разбирането и осъзнаването на динамиката на различието. Когато учителите от една култура взаимодействат с деца и родители от друга култура, и двете страни може да си съставят погрешно мнение за действията на другата страна въз основа на втълпените очаквания. Всяка страна допринася с уникалност към взаимоотношенията. Двете страни допринасят с културно предопределени модели на общуване, етикет и решаване на проблеми. И двете страни може да внесат стереотипи или скрити чувства към полаганите грижи за или от някой, който е различен (Алексиева, 2016).

Изхождайки и съобразявайки се с тези аспекти при избора на форми и подходи за взаимодействие с родителите трябва да отбележим, че на първо място в класификацията формите на сътрудничество със семейството се делят на *групови и индивидуални* (Алексиева, 2006). Първите ориентират родителите в целостта на класа и нейното постепенно образуване и утвърждаване, вторите удовлетворяват един пряко очертан факт, свързан с адаптацията, комфорта, благополучието и академичните резултати на собственото дете. В очертаните две форми родителите могат и следва да усвоят подход към детето си и като част от една цялост – ученическият клас. Да ги виждат и оценяват като реализиращи единна дейност с групата, в която взаимодействат по специфичен начин. „Двете лица” на собственото дете предявяват различни ориентации към него, поставят му и нови отговорности. Всичко това, всеки родител трябва да го разбере и да го осмисли в собствения му контекст. Малките ученици вече не учат „едно до друго” (с малки изключения в първи клас), а „едно с друго”. В този смисъл общуването вътре в класа не е проблем само на внимание и коректност към другия, а става тип сътрудничество, взаимодействие, чрез което се решава единна, обща задача. В такава светлина сътрудничеството с училището изявява и други свои измерения, които родителите не могат да разберат извън взаимодействията им с учителите, както и с родителите на другите деца от класа (Алексиева, 2006).

Такива цели и съдържание могат да имат и *други форми на взаимодействие* между учители и родители (Алексиева, 2006).

Много значими и ефективни в работата с родителите на децата от различен етнически произход са по-пряко ориентираните образователни форми – *лектории и семинари, клубове, школи-тренинги за родители* (Алексиева, 2006). С оглед на все по-често установяваните промени на децата и важността на тяхното образование в нашата съвременност, много значими стават последните форми – *школите-тренинги*. Вътре в тях по-добре се очертават „дефицитите” на родителите като възпитатели. Особено важно е, че ги разбират самите родители, без да се налагат специални обяснения от педагозите. Преките им функции на модератори, лектори или треньори ги поставят в нов тип ситуация, която налага непосредствена приложна ориентация и решения. При всички случаи чрез тях се пови-

шават образователните резултати, особено при “по-трудни” деца и слабо или неточно ориентирани родители (Алексиева, 2006).

Формите на взаимодействие са проблем както на науките за образованието и собствените им разновидности, така и проблем на пряка инициатива на училището (особено в по-малките и изолирани населени места). В този смисъл идеите са разнообразни – „*Клуб на бащите*”, „*Клуб на баби и дядовци*”, *срещи с училищни психолози и педагогически съветници*, „*гостуване*” на родители в работата на ученическите класове... (Алексиева, 2006).

Логични и необходими стават и индивидуалните форми на сътрудничество: *личните срещи, търсените консултации, специалната помощ при необичайни ситуации*, трудности и състояния на децата (Алексиева, 2006).

За да могат учителите безрезервно да приемат семействата, те трябва да повярват, че прякото ангажиране на родителите ще бъде от полза за формирането на класната общност, за изграждане на по-добри връзки между учителя, детето и родителите му. Учителят е необходимо да предостави възможност на родителите да се изявят, да станат инициатори на дейности, за да им създаде условия за активно включване в ежедневието на децата ученици.

На семействата могат да се предложат следните дейности:

Организатори на специални мероприятия – тържества, рождени и имени дни, чествания, излети и екскурзии, изложби, благотворителни каузи, базари;

Майстори, извършващи ремонтни и други строително поддържащи дейности, свързани с опазване, обогатяване и разширяване на материалната база.

Помощници в класната стая – родители, които гостуват или са на разположение и подпомагат работата на учителя (например, по време на утринната среща, когато учителят планира работа по групи и е необходимо в класната стая да има и други възрастни хора, при подготовката на някой от празниците на класа или училището).

Спонсори за набиране на средства и за подпомагане на класа и училището (Алексиева, 2006).

Независимо от социално-икономическите, политическите или мултикултурните различия в отделните семейства, училището и образованието играят доминираща роля при формиране на новите,

съвременни и динамични компетенции и отношения на личността на младите хора. Според Б. Ерасов *“Освен грамотността, навигацията да пишат, четат и смятат учащите се приобщават и към нови ценности, нови психически нагласи и модели на поведение, които са твърде значими за собственото им развитие и за развитието на техните страни”* (Ерасов, 1997). Тази постановка е напълно приемлива и за нашите условия, защото днешните деца (в сравнение с родителите им на тяхната възраст) имат значително по-добри възможности за получаване на разнообразна и интересуваша ги информация. Те възприемат различно времето, имат по-силно развито чувство за лична отговорност, по-възприемчиви са към новите идеи и личности, взаимодействат по различен начин с другите хора, по-бързо възприемат всички промени и са по-лесно приспособими към условията и предизвикателствата на ежедневието. Съвременното динамично развитие в социалната и образователната действителност води до значително завишаване на изискванията към днешните родители по отношение:

– на възпитанието на децата, което е тясно „преплетено” със социализацията в съвременните условия. На първо място, тези изменения може да се обяснят с особеностите на семейството, като „първична социална система” (неговата структура е различна от тази на училището). На второ място, тези промени са следствие от статуса на възпитанието в системата на семейните ценности;

– на взаимодействията „родители – деца”, които са много динамични и променливи. Влияят се както от взаимоотношенията между родителите, така и от избора на възпитателна тактика;

– на моделите на поведение;

– на семейните ценности (Алексиева, 2016).

Все повече се налага мнението, че детайлното познаване на спецификата и особеностите на отделните етнически общности води до повишаване ефективността на педагогическото взаимодействие на различни равнища и в същото време се явява функция от актуалното състояние, особеностите, структурата и динамиката на взаимоотношенията между отделните групи участници в процеса на общуване.

Като цяло семейството обединява субкултурата и културата, формирайки среда за човешко израстване. Субкултурата включва националността и религиозните предпочитания. Всяка субкултура

се отличава със свои принципи, правила и компоненти. Тя е част от културата на нациите. Субкултурите и културите се създават от индивидите. Те изграждат социалната действителност, формират правилата и тяхното приложение. В една или друга степен образованието се доближава до културата (Ерасов 1997). Нещо повече то е неотменна нейна част, защото осигурява знанията, ориентациите и опита, натрупан в обществото. Образованието носи многообразен характер – от научаването на детето в семейството да чете, до самообразованието, четенето на книги, сърфирането в интернет среда, пътешествията и др.

В промененото ни общество, семейството приема нови роли и значение в контекста на образователната действителност.

Днешното семейство съзнателно напътства децата си към висока образованост и култура (в т.ч. и ромското). То поставя същите високи цели за децата си, каквито учителите поставят по отношение на всички деца. Родителите са също толкова убедени, колкото и педагозите в уникалността, ценността и достойнствата на индивида, който всъщност е тяхното собствено дете. Те имат готовността и мотивацията да участват в образователния процес, макар да не са напълно наясно, какво точно включва това. В тази връзка е необходимо на учителите да се внушава идеята, че работейки заедно със семействата на децата, училището ще се превърне в средище за срещи и обмяна на опит – от семейството към учителите и от учителите към семейството.

Интеркултурното образование е форма на обучение и подготовка на учащите се да осмислят социалните контакти от позициите на друга културна среда (Тоцева 2010). Неговото директно „включване“ в училище има за цел да предизвика повече позитивни реакции към културните различия в обществото, да изгради съзнателно отношение към тяхното съществуване. Това означава, да се помогне на учениците да възприемат разнообразието като основна черта, през техния личен опит. Те ще забележат разликите, но и ще открият много общи неща с другите. Така те ще станат, от една страна, почувствителни към собствената си идентичност, а от друга – ще избягват противопоставянето с останалите на основата на националните културни различия. Семействата на децата от мултиетнически произход също ще забележат тази промяна и ще формират по-голямо доверие към учителите и училището (Алексиева, 2014).

Преките ни наблюдения и методическата работа с учители, работещи в мултикултурна образователна среда, осигуряват сведения в подкрепа на твордението, че ефектът от подобна връзка води до лично и академично израстване на детето. Освен това децата започват да се чувстват по-важни и значими, когато техните родители са ангажирани в класната стая и работят заедно с педагога. Голямата полза от създаването на положителна, приятелска връзка между дома и училището е, че се изграждат по-тесни контакти и същевременно с това децата получават информация, че важните в живота им личности (родители и учители) ги обичат.

Заклучение

Представеният идеен вариант на модел за изграждане на мултикултурна образователна среда и получените резултати в хода на неговото апробиране потвърждават значимостта и важността на проблема, свързан с изграждането на мултикултурна социално-педагогическа среда още в началното училище. Представените изследователски резултати дават относително точен и обоснован отговор на този проблем, разкриват трудностите и техния характер.

Проекциите на идейния вариант на модела представят в логически ред начина на *организиране* на мултикултурна образователна среда и разгръщането на педагогическите взаимодействия между учителя и учениците с прякото участие на родителите в живота на съответната класна общност и училище.

ЛИТЕРАТУРА

Алексиева, 2006: Алексиева, М. Взаимодействията „семејство-училище. Казанлък: Ирита Принт ООД., с. 38–39, 96–112. // **Aleksieva, 2006:** Aleksieva M. Vzaimodejstviiata „semejstvo-uchilishte. Kazanlak: Irita Print OOD, s. 38–39, 96–112.

Алексиева, 2007: Алексиева, М. Учителят на малкия ученик. Казанлък: Ирита Принт“ ООД, с. 26–36. // **Aleksieva, 2007:** Aleksieva, M. Uchiteliat na malkiia uchenik. Kazanlak: Irita Print OOD, s. 26–36.

Алексиева, 2008: Алексиева, М. Включване на семејството. В: Модул за обучители, Фондация „Програма „Стъпка по Стъпка“. София, с. 14–16. // **Aleksieva, M. 2008:** Aleusieva, M. Vkluchvane na semejstvoto. Modul za obuchiteli. Fondaciia Programa „Stypka po Stypka“. Sofia, s. 14–16.

Алексиева, 2013а: Алексиева, М. Анализ на средата за учене, прилагане на индивидуален подход в хода на възпитателните взаимодействия, ниво на социална адаптация, партньорство със семействата на децата, социални институции и неправителствени организации. Проект „Да мислим нашите деца“, ОПРЧР, София, с. 6. // **Aleksieva, 2013a:** Aleksieva, M. Analiz na sredata za uchene, prilagane na individualen podhod v hoda na vyzpitatelните взаимодействия, nivo na socialna adaptaciia, partnyorstvo sys semejstvata na decata, socialni institucii i nepravitelstveni organizacii. Proekt „Da mislim nashite deca“, OPRChR. Sofia, s. 6.

Алексиева, 2013б: Алексиева, М. В. Добри педагогически практики. Сборник с публикации по проект „Да мислим нашите деца!“ , Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“. София, с. 26. // **Aleksieva, 2013b:** Aleksieva, M. V. Dobri pedagogicheski praktiki. Sbornik s publikacii po proekt „Da mislim nashite deca!“ , Operativna programa „Razvitie na choveshkite resursi“ , Sofia, p. 26.

Алексиева, 2014: Алексиева, М. Образователен модул „Организиране на взаимодействията „семејство – училище“ в условията на мултикултурност“, Фондация Програма „Стъпка по Стъпка“. София, с. 90. // **Aleksieva, 2014:** Aleksieva, M. Obrazovaten modul „Organizirane na vzaimodejstviata „semejstvo- uchilishte“ v usloviata na multikulturnost“, Fondaciia Programa „Stypka po Stypka“. Sofia, s. 90.

Алексиева, 2016: Алексиева, М. Модел за изграждане на мултикултурна образователна среда в началното училище. Казанлък: Феникс принт ЕООД, с. 15 – 19. // **Aleksieva, 2016:** Aleksieva, M. Model za izgrazhdane na multikulturna obrazovatelna sreda v nachalnoto uchilishte. Kazanlak: Feniks print EOOD, s. 15 – 19.

Алексиева, Митева, 2016: Алексиева, М., П. Митева. Изкуството да бъдем обучители. Казанлък: Феникс принт ЕООД, с. 7. // **Aleksieva, Miteva 2016:** Aleksieva, M., P. Miteva, Izkustvoto da bydem obuchiteli. Kazanlak: Feniks print EOOD, s. 7.

Долитъл, 2008: Doolittle, G., Rattigan, P., & Sudeck, M. Creating professional learning communities: The work of professional development schools. Theory into practice special issue: Faculty Learning communities in Schools. 47(4), s. 303 – 310.

Ерасов, 1997: Ерасов, Б. Социална културология, София: Идея, с. 320. **Erasov, 1997:** Erasov, B. Socialna kulturologiia. Sofiya: Idea, s. 320.

Тоцева, 2010: Тоцева, Я. Интеркултурно образование и образователна интеграция в българското училище. В: Стратегии на образователната и научна политика, бр. 4, с. 327 – 337. // **Toceva 2010:** Toceva, Ia. Interkulturno obrazovanie i obrazovatelna integraciia v sbylgarskoto uchilishte. – Strategii na obrazovatelната i nauchna politika, br. 4, s. 327 – 337.